

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities

e-ISSN: 2717-8072, İBD, December 2021, 2(2): 65-80

Yusuf Akçura'nın TBMM Konuşmalarında Günlük Hayat Konusundaki Görüşleri

Yusuf Akçura's Views on Daily Life in the Speeches of the Grand National Assembly of Türkiye

Prof. Dr. Mehmet EVSİLE¹

¹ Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
• mevsile@amasya.edu.tr • ORCID > 0000-0001-5289-8703

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 3 Kasım / November 2021

Yıl / Year: 2021 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 65-80

Atıf/Cite as: Evsile, M., "Yusuf Akçura'nın TBMM Konuşmalarında Günlük Hayat Konusundaki Görüşleri - Yusuf Akçura's Views on Daily Life in the Speeches of the Grand National Assembly of Türkiye", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi - Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities*, 2 (2), Aralık 2021: 65-80.

<https://10.51533/insanbilimleri.1009495>

<https://10.51533/insanbilimleri.1009495>

YUSUF AKÇURA'NIN TBMM KONUŞMALARINDA GÜNLÜK HAYAT KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

YUSUF AKÇURA'S VIEWS ON DAILY LIFE IN THE SPEECHES OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TÜRKİYE

ÖZ:

Türkiye Cumhuriyeti siyasi ve fikri tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Yusuf Akçura, aynı zamanda tarihçilik mesleğinin gelişmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. İkinci, Üçüncü, Dördüncü Dönem İstanbul; Beşinci Dönem Kars milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşunda yer almış; 8 Nisan 1932-11 Mart 1935 tarihleri arasında bu kurumun başkanlığını yapmıştır. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasî Tarih Profesörü olmuştur. Yusuf Akçura, tarih ve siyaset alanında çok sayıda eser vermiş olmakla birlikte, diğer araştırmacılar tarafından kendisi hakkında da pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerde Yusuf Akçura'nın siyasi, fikri faaliyetleri ve aile hayatının ayrıntıları ortaya konulmuştur. Bu makalemizde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı konuşmalardan günlük hayata dair olan bilgileri bir araya getirerek, Yusuf Akçura hakkında yapılan çalışmalara katkıda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Akçura, Türkiye Cumhuriyeti, Türk Tarihçiliği, Tarihçi Siyasetçiler.

ABSTRACT:

Yusuf Akçura who was one of the political and intellectual personalities of Turkish Republic contributed to the development of history as a profession. He became member of Parliament in the second, third and fourth terms from İstanbul and in the fifth term from Kars. He also became the member of the committee to establish Turkish Historical Society and became the President of this society between the dates 8th April, 1932 and 11th March, 1935. He became a professor on political history in University of İstanbul in 1933. Yusuf Akçura published lots of articles on history and politics and a number of articles have been published about him by the other researchers. In these articles, the researchers provided information about his political and intellectual activities and the details of his family life as well. The aim of this article is to contribute to the studies about Yusuf Akçura by gathering his speeches he gave in the sessions of Turkish Grand Assembly on daily life.

Keywords: Yusuf Akçura, Turkish Republic, Turkish Historian, Historian Politicians.

GİRİŞ

Tarihçi siyasetçilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetlerinin araştırma-ya değer olduğunu görerek, daha önceki bir makalemizde Prof. Dr. Osman Turan'ın bu faaliyetleri ile ilgili bir makale yazmıştık.^[1] Bu serinin ikinci makalesinde Türkiye Cumhuriyeti döneminde, Cumhuriyet ideolojisinin oluşmasında ve Türk tarihçiliğinin geleneklerinin yerleşmesinde önemli katkıları olan Yusuf Akçura'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetlerini inceleyeceğiz.

Yusuf Akçura'nın siyasi, fikri ve akademik faaliyetleri pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bunları tekrar vermeden, günlük hayatın çeşitli alanlarındaki görüşlerini ortaya koyarak diğer çalışmaları da bu açıdan tamamlamaya çalışacağız. Yusuf Akçura hakkında yapılan çok sayıdaki çalışmaların arasından beş tane yüksek lisans tezini şu şekilde tanıtabiliriz:

Yusuf Akçura hakkında yapılan bir yüksek lisans tezinde Millî mücadele öncesi hayatı, millî mücadele dönemindeki siyasi faaliyetleri ve fikri çalışmaları, Cumhuriyetin kuruluş safhasındaki siyasi ve ideolojik faaliyetleri, Kemalizm ideolojisinin doğuşuna katkıları ve Türk Tarih tezi hakkındaki görüşleri arşiv belgeleri ve diğer araştırma eserlere dayanılarak ortaya konulmuştur.^[2]

Diğer bir Yüksek Lisans tezinde Yusuf Akçura'nın hayatı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri, verdiği soru önermeleri, çeşitli kanunlar hakkındaki görüşleri, bütçe müzakerelerindeki konuşmaları, verdiği kanun teklifleri, diğer siyasi ve iktisadi konulardaki görüşleri ve özel hayatı hakkındaki bilgiler, resmi belgeler ve diğer eserlere dayanılarak ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.^[3]

Filiz Deniz tarafından yapılan bir yüksek lisans tezinde, Yusuf Akçura'nın hayatının Türkiye'ye göçmeden önceki bölümü, eğitim ve tahsil hayatı, Kazan'daki faaliyetleri, Türkiye'ye geldikten sonraki faaliyetleri, evliliği, kişiliği ve çeşitli siyasi ve ideolojik alanlardaki görüşleri üzerinde durulmuştur.^[4]

Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve TBMM'deki Çalışmaları, başka bir Yüksek Lisans Tezinin konusu olmuştur. Bu çalışmada, Türk fikir hayatında olduğu kadar, siyasi hayatın da içinde olan bir bilim adamının, ağırlıklı olarak Türk İnkılabının

1 Mehmet Evsile, "Prof. Dr. Osman Turan'ın 10. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri", *Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan*, Ankara 2019, s. 491-501.

2 Kemâl Şenoğlu; *Cumhuriyet Dönemi Fikir Hayatında Yusuf Akçura'nın Yeri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

3 Gafar Demir; *Yusuf Akçura'nın TBMM'deki Faaliyetleri (1923-1935)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

4 Filiz Deniz; *Yusuf Akçura, Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.

siyasal, sosyal ve içtimaî alanlardaki değişim ve dönüşüm üzerindeki fikirleri, tavsiyeleri ve uygulamaları; yeni yönetim ile ilişkileri, çeşitli sahalardaki faaliyetleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.^[5]

Yusuf Akçura'nın tarihçiliği üzerine yapılan bir Yüksek Lisans Tezinde de hayatı ve eserleri, tarihçiliği, tarih öğretimi üzerindeki görüşleri, Yusuf Akçura'nın kendi eserleri ve bu konuda yapılan çalışmalara dayanılarak ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.^[6]

Bunların dışında Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesinden taradığımız ve daha çok günlük hayata dair olan bilgiler, aşağıdaki başlıklar halinde verilecektir.

1-Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş

Yusuf Akçura'nın konuşmalarında öne çıkardığı konuların başında, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan ayrı bir yapı olduğu hususu gelmektedir. Bu konudaki görüşlerini Cumhuriyetin ilânından 24 gün sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı bir konuşmada şu sözlerle dile getirmiştir:^[7] *“Bendenizin kanaatime göre Türkiye Cumhuriyeti'nin sabık Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı, onunla hiçbir teselsülü olmayan müstakil bir vücud u hukukîdir.”* Bu süreçte aydınlar arasındaki yaygın kanaate göre Millî Mücadele yıllarından hemen hemen bütün söylemlerin çağdaşlaşma, yenileşme, millileşme kavramları üzerine oturtulduğunu görmekteyiz. Bizzat Atatürk'ün yönlendirdiği bu ifade tarzının Millî Mücadeleyle birlikte Türk modernleşme hareketinin tarihî seyrine yeni ve farklı bir yön tayin ettiğini söylemek mümkündür. Atatürk, Türk toplumunun modernleşmesini her şeyden evvel bir “hayat davası”, bir “var olma mücadelesi” olarak görmüştür. Bu düşünceden hareketle ona göre medeniyet yolunda ilerlemek ve muvaffak olmak, var olmanın şartıdır. Görüldüğü gibi Atatürk'e göre, millî bir devlet olmanın gereği hürriyet ve istiklâl hakkını temsil eden medeni eserlerle doğrudan ilintilidir.^[8]

Atatürk, Osmanlı yenileşme siyasetini millî olmaktan uzak görmüştür.^[9] O, *“Türk milliyetçiliğinden başka bizim için reel hiçbir politika olamayacağını açıkça beyan ederek”* sadece millî siyasetin temeline dayanan bir modernleşme hareketinin uygulama kabiliyeti olduğunu kabul eder. Dolayısıyla Atatürk liderliğinde gerçekleşen Türk inkılabının milliyetçilik ve medeniyetçilik esaslarıyla örtüştüğünü

5 Gürhan Kat, *Yusuf Akçura'nın Siyasal Kimliği ve T.B.M.M.'deki Çalışmaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

6 Çağdaş Biçer; *Yusuf Akçura'nın Tarihçiliği ve Tarih Öğretimi Üzerine Görüşleri*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018.

7 *TBMM ZC (2. Dönem)*, Cilt:14, s.178.

8 Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul 2002, s.38-39.

9 Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ankara 1988, s.56.

söylemek yanlış bir tespit olmasa gerektir.^[10]

Yusuf Akçura, bu hususun okullarda okutulan tarih kitaplarında da yer almasını istemiştir. 12 Kasım 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verdiği bir sözlü soru önergesinde ilkokul ve ortaokullarda okutulmakta olan tarih derslerinin cumhuriyetin esaslarına uygun bir hale getirilip getirilmediğini sormuştur. Aynı oturumda önergesinin gerekçesini şöyle açıklamıştır:^[11] “Acaba memleketimiz bir demokrasi, bir halk hükümeti, halk devleti olduktan sonra ve bilhassa bu halk devletinin mükemmel şekli olan Cumhuriyet teessüs ettikten sonra padişahların destanı suretinde yazılmış olan tarih kitaplarımız değiştirilerek mi okutuluyor, yoksa eski halinde kalmış mıdır? Kitaplar kalmış ise bile, ruhu değiştirilerek mi okutuluyor, yoksa eski halinde kalmış mıdır? Çünkü budala hükümdarlar bile bize evliya gibi gösterilmiştir. Bunlar için bendeniz doğrudan doğruya takririmi vermeden akdem biraz etrafımı yokladım. İstanbul’da bulunduğum esnada, -bundan birbuçuk ay evvel- mekteplerdeki kitapların bu eski kitaplar olduğunu ve aynen okutulduğunu haber verdiler... Hükümetimiz halk hükümeti olmakla beraber şimdiki şeklimiz daha sarıh olarak Cumhuriyettir. Cumhuriyet ruhu, mekteplerimize sokulmuş mudur? Bunu sormak için ... tarih ile beraber terbiyeye müessir olan kitaplar lâzımdır... hükümdarların öyle zannedildiği gibi evliya ve cihangir olmadığını ve memlekete birçok fenalıklar yapmış olduklarını izah etmek lâzımdır.” Böylece Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişin, hayatın her safhasında gerçekleştirilmesi konusundaki hassasiyetini dile getirmiştir. İşte bu düşüncelerin ışığında, Millî Mücadele dönemini takip eden yıllarda modernleşme hamlemiz Türk toplumu için kaçınılmaz bir hale gelmiş, diğer taraftan Lozan’da bağımsızlığını resmileştiren yeni Türk Devleti yüzünü bütün dünyaya çağdaş nitelikleriyle gösterme gereğini hissetmiştir.^[12]

Yeni bir yönetim merkezi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni göstermiş ve buradaki çalışmaların bütün ülkeye örnek olmasını istemiştir:^[13] “Büyük Millet Meclisi, bütün memlekette, bütün milletin halkın arasında idare cihetiyle bir nümune

10 “...millî ve iktisadî inkişafımız daire-i imkânâ girmek ve daha asrî idare-i muntazama şeklinde tedviri umura muvaffak olabilmek için” siyasî, adli ve mali inkişafımıza mâni kayıtların kaldırılması isteniyor. Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisinin kuruluş günü, yeni doğan memleketi Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki siyasî mesleklerden ayıran farkları nasıl izah etmiş olduğunu sonradan kendisi şöyle hatırlatmıştır: “Ben bu siyasî mesleklerden hiçbirinin yeni Türkiye teşekkülü siyasîsinin mesleği olmayacağına kana olmuşum. Bunu Meclis’te anlatmaya çalıştım..... Efendiler, harici siyasetin, en çok alakadar olduğu ve istinat ettiği husus devletin teşkilatıdır. Harici siyaset dahilî teşkilatla mütenasip olmak lâzımdır: garp ve şarkta başka başka harsa ve emele malik muhtelif unsurları cem eden bir devletin dahilî teşkilâtı ebet asılsız ve çürük olur. O halde harici siyaseti de esaslı ve metin olamaz”.

11 TBMM ZC (2.Dönem), Cilt:3, s.497. Bu husus, Gafar Demir, a.g.e., s.48’de de işlenmiştir.

12 Atatürk bu gerçeği gördüğü içindir ki: “Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün gayretimiz Türkiye’de asrî, batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de batıya yönelmemiş millet hangisidir?” sözleriyle, çağdaşlaşma özlemini dile getiriyordu.

13 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.107.

olmalıdır. Yani buradaki hüsn ü idareden - ki daima kontrol ve nezaretimiz altındadır- diğer daha geniş sahada yapacağımız hüsn i idareyi herkes anlayıp görmelidir.” sözleri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim inisiyatifinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

2- Eğitim ve Kültür Hayatı

Eğitim ve kültür hayatı hakkında değişik tarihlerdeki oturumlarda çeşitli vesilelerle görüşlerini açıklamıştır.

Eğitim kademeleri hakkındaki görüşlerini açıklayan Yusuf Akçura, en önemli kademenin orta öğretim olduğunu ve bu hususa önem verilmesini istemiştir:^[14] “... tedrisat bizde ve diğer memleketlerde bilhassa üç tabakaya taksim olunuyor. Orta tedrisat, ilk tedrisat ve yüksek tedrisat. Bunlardan hangileri daha mühimdir diye birçok mütalâat dermeyan edilmektedir. Bazıları tûba ağacı nazariyesi taraftarıdır. Yüksek tedrisattan başlarlar, bazıları ibtidaiyecidirler. Bendeniz o fikirdeyim ki muhtelif tabakat-ı tedrisiyede en mühim orta tedrisattır. Orta tedrisattır ki, insanı ilmî hayata yetiştirir. Medenîlik denilen şey, bilhassa orta tedrisattan başlar. İlk tedrisat nihayet okuyup yazmaktan ibarettir. Yüksek tedrisat ihtisastır. Bizim gayelerimizi teşkil eden asrîlik, medenîlik, harsa malikiyet ve ilmî dimağın teessüsü ilmî zihniyetin en ziyade orta tedrisattadır.”

Bununla birlikte liseden mezun olup yüksek tahsile gelen öğrencilerin yetersizliğine de şu sözlerle dikkat çekmektedir:^[15] “Bendeniz Ankara’da yüksek mekteplerden birinde hoca bulunuyorum. Oraya her sene talebe geliyor ve bir iki senedir liseyi ikmâl etmiş olan talebe geliyor. Bunların diğer dersler hususundaki derece-i malûmat ve istidat ve hazırlıkları hakkında bir şey diyemem. Benim dersim tarihtir. Herşeyden az ve çok bahsolunur. Son senelerde liseyi ikmâl edip gelen talebelerde bilhassa nazarı dikkatimi celbeden mühim bir nakise vardır. O da, kat’iyyet noksanıdır. Her şeyi böyle aşağı yukarı bilirler, kat’i bilmezler... Sonra Türk tarihi hakkındaki malûmat daima noksan gelmektedir. Meselâ Türk tarihine nisbetle ecnebi tarihlerinden bazılarını, bilhassa Fransız tarihini daha iyi bilirler.”

Yurt dışına tahsile gönderilen öğrencilerin bazen gerekli ilmî bilgileri almadan geldikleri, bazen çalışmadıkları, bazen de döndükten sonra iş bulamadıkları gibi konularda yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir.^[16]

Halbuki Yusuf Akçura’ya göre eğitim, demokrasinin temelidir. Eğitim ve bilgi olmadan demokrasi olmaz: “...demokrasinin bilgiye istinat ettiğini ve hiç olmazsa

14 TBMM ZC (2.Dönem), Cilt:15, s.185. Bu husus, Gafar Demir, a.g.e., s.108’de de işlenmiştir.

15 TBMM ZC (3.Dönem), Cilt:19, s.109.

16 TBMM ZC (3.Dönem), Cilt:9, s.36.

okuryazar olmayı lüzumlu gösterdiler ki, bu pek mühim ve şayan ı dikkat bir noktadır. Demokrasi demek, hepimizin bildiği vechile halkın kendi kendini idare edebilmesi demektir. Halk eğer ibtidaî malûmata malik olmazsa en basit vesait-i muhabereye malik bulunmazsa kendi kendini idare etmesi müşkül olur. Binaenaleyh demokrasi ile meşgul olan bütün nazariyatçılar, bunu yekdiğerine muvazi yoldan yüründüğünü söylerler ki birisi talim ve terbiyenin mümkün olduğu kadar çok tevsii ve diğeri de ona muadil samimi bazı teşkilât-ı siyasiyenin vücuda getirilmesidir.”^[17]

Kültürümüze gereken önemin verilmediği de Yusuf Akçura'nın şikâyet ettiği bir husustur:^[18] “Bugün hayli kuvvetli ve kıymetli olan harsı hakkında en az çalışmış bir millet varsa, o da Türk milletidir. Bizde ilk evvelki harsa müteallik mesaili, Türk harsından hariç olan harslarda aramışlardır. Bir Yunan müzesi yapılmıştır, bir Arap müzesi yapılmıştır. Yahut Yunan ve Arab'ın semerat-i fikriye ve bediyesi toplanmıştır. Fakat Türk'ün muhtelif safahat-ı medeniyesindeki asarı toplanmamıştır. Bir tane Türk müzemiz yoktur. Oldukça mükemmel bir Yunan müzemiz vardır... Türk harsı ki bugün bizim kurmakta olduğumuz Türk devletinin maddî, manevî tekâmülünde mühim bir mütteka olacaktır.”

Atatürk'ün düşüncesi de Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirmeye çalıştığı bu idealden farklı olmayıp, bu tür bir modern devleti kurma gayretidir. O'nun, “Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür” ifadesiyle ortaya koymaya çalıştığı felsefe, yeni Türk Devleti'nin kuruluşu sırasında var olan modern düşünce ve modern hayat ile kopuklukları giderecek bir anlayışı ihtiva eden düşünce sistemidir. Atatürk'ün düşünce sisteminde “kendi değer ve özellikleri içinde” çağdaş ufuklar açmak başka bir deyimle, Türk kültüründe bir “Rönesans” yaratmak temel hedef olmuştur.^[19]

Yusuf Akçura, 13 Ağustos 1923 tarihinde 10 arkadaşı ile beraber verdiği bir önerge ile Atatürk'ün nutuklarının kâfi miktarda bastırılarak köylere kadar gönderilmesini ve vatandaşlara duyurulmasını istemiştir.^[20] 5 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesinin görüşmeleri esnasında, millî mücadele sırasında Atatürk'ün kullandığı masa ve koltuğun bir müzeye konulmasını teklif etmiştir.^[21] “İstiklâl muharebeleri devam ederken ve ilk Büyük Millet Meclisi burada müzakeratını yaparken o tarihî günlerde Büyük Millet Meclisi Reisi Paşa Hazretleri'nin oturduğu ve çalıştığı bir masa ile bir koltuk vardı. Masa zannederim şimdi Muvazene-i Maliye Encümenindedir. Koltuk

17 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:19, s.108.

18 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:12, s.34.

19 Abdurrahman Çaycı, “Atatürk ve Çağdaşlaşma”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı (Kollektif Eserler), A.A.M. yay, Ankara, 1992, s.650.

20 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.108.

21 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.108.

da buradadır. Şu odalardan birindedir. Bunlar hatırat-ı tarihiyedir. Bunların birkaç ay yahut birkaç sene daha kullanıldıktan sonra kırılmak ihtimali vardır. Bunların şimdiden kaldırılıp ve üzerine ne işe yaramış olduklarını yazarak müzede, Ankara'nın küçük bir müzesi vardır, muhafaza edilmesini teklif ediyorum.” Bu sözlerle Atatürk ve millî mücadele hatıralarının yaşatılmasına gösterdiği hassasiyeti ifade etmiştir.

3- Ekonomi

Yusuf Akçura, ekonomik alanda günlük hayata yansıyan bazı sıkıntıları da gündeme getirmiştir ki, ilk olarak vergi uygulamalarında adaletin sağlanması gerektiği kanaatindeydi. O'na göre eşitlik çok iyi bir şeydir. Serveti, iktidarı, istitaati olmayanlardan, bu imkânlarla sahip olanlarla aynı miktarda vergi alınmasının eşitliğe aykırı olduğunu ifade etmektedir.^[22] Bu, aynı zamanda halkın yeni yönetime alıştırılması için de gereklidir:^[23] “Halk, Cumhuriyeti anlamak için, idrak için ilk yapılacak işlerden biri vergilerin eksiltilmesidir. O vakit Cumhuriyeti tamamen anlar ve cidden severdi. Halbuki temeddü ve sair avukatların, şehirlerde oturan tüccarın ve sairenin nihayet verdiği yüzde beştir. Efendiler, neden bu tüccar ve avukatlar gibi meslekler erbabi bir çırpıda binlerce lira kazanıyorlarken biz de bunları köylünün vergisiyle geçindireceğiz? Hangi hak ile ve hangi adalet ile bu var. Köylüye yapıştırdığınız jandarmayı avukatların boğazına da yapıştırmız. Efendiler, yalnız köylü kaynağına, köylü membama böyle üşüşürsek korkarım ki günün birinde o kaynak kurur ve nihayet su vermemeye başlar.” Başka bir konuşmasında, tramvay biletlerinden alınacak verginin, ücretlere zam yapılmak suretiyle halka yüklenmesinin de doğru olmadığını ifade etmiştir.^[24]

Vergilerin yerinde kullanılması hususunda da gerekli hassasiyeti gösterdiğini şu sözlerinden anlıyoruz:^[25] “Fukaraya ekmek vereceğiz, açlara ekmek vereceğiz, açların ekmek parasını alıp da başka yere sarf etmek âdeti açlıktan ölmek haline gelen bir adamın önündeki bulgur çanağından bulguru alıp da zenginin köpeğine atmak olur... Birisi kereste fabrikası mıdır, araba fabrikası mıdır, ona para verilmiş, izahını rica ettim. Fakat dediler ki burada şimendifer vardır şudur budur dediler ve bu fabrikanın zenginliğinden bahsettiler. Bilmem tediye olunacak filan dediler. Bunlar mevzuubahis değildir, mevzuubahis olan mesele, fukara için alınan ekmek parasının yine o fukaradan bütçe vasıtasıyla tahsis ettiğimiz paranın bir kısmını ne münasebetle araba fabrikası ve saireye verdiler? Kanunun vazettiği ahkâm ile bu iş hangi surette alâkası vardır?”

22 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:15, s.166.

23 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:6, s.350.

24 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:8, s.461-462.

25 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:3, s.26.

Çifte vergilendirmenin önlenmesi ve adaletin sağlanması hususunda İstanbul'daki balıkçıların yaşadığı sıkıntıları dile getirmiştir:^[26] “İstanbulda balıkçılar Düyun u Umumiye de balıklarını müzayede ile satarlar. Ve İstanbul'un balıkçı esnafı, bilhassa son senelerde çok ağır bir vaziyete düşmüştür. Bu ağır vaziyetin esbab-ı muhtelifesinden birisi de balıkçılardan alınan muhtelif vergilerin büyük bir yekûna balığ olmasıdır. Balıkçılardan resim olarak yüzde yirmi alınmaktadır. Resmî mirî namıyla ondan başka yine duyun u umumiye tarafından tahsildariye, kalemiye, ambarcılık namlarıyla yüzde üç resim alınmaktadır. .. Şimdi bunlara ilâveten 24. madde aynen kabul edilecek olursa ayrıca bir yüzde ikibuçuk daha alınmış olacaktır. ..düyun u umumiyece zaten istifa edilmekte olan bir verginin bir de belediyelerden alınması ve esnafın daha çok ıstıraba ve müzayakaya düşürülmesi muvafık-ı adalet ve nasafet olur.”

Banka kredilerinin dağıtılmasındaki aksaklıklara da dikkat çekmiştir:^[27] “Eskişehir Meb'usu Abdullah Azmi Efendi Hazretleri Ziraat Bankası'nın nevakısından bahsedelerken mühim bir noktaya temas ettiler. Dediler ki: Ziraat Bankası bilhassa fukara ı zürraa arzu olunduğu derecede muavenet etmiyor. Bendeniz, çok doğru bildiğim ve tanıdığım bir Ziraat Bankası memurundan işittim ki herhangi bir yerde tahsis edilen çok veya az miktar bir paranın zürraa tevzii esnasında alelekser o mahallin en büyükleri icraya tesir ediyor. Tüccar deyiniz, zürra deyiniz, eşraf deyiniz, ne dersiniz deyiniz, bu suretle binnisbe daha az muhtaç olanlar alıyorlar. Çok muhtaç olanlar alamıyorlar. Çok muhtaç olanlar geldikleri zaman onlara, artık para bitti diyorlar ve boş kalıyor.”

Tekâlif-i Milliye ödemelerinde yaşanan sıkıntıları da gündeme getirmiştir:^[28] “Tekâlif-i Milliye ve Harbiye, vesait-i nakliye-i berriye ve bahriye ve saireye mukabil devlet birer senet vermiş, o senetler bilhassa ya vergi mukabilinde takas suretiyle bitirilecek veyahut da bir miktar muayyen para verilecek. Bu babda 12 Nisan 1923 tarihli bir kanun var ki onun birinci, ikinci, üçüncü maddelerinde kimlerle takas muamelesi veya tediye muamelesi yapılacağı bugün elimizdeki kanunun altıncı maddesinde musarrahtır. Binaenaleyh böyle kardeş veyahut akraba olmayanlar üzerine de takas muamelesi yapılabilecektir. Acaba bu takdirde bizim imparatorluk devrinde pek çok cari ve maalesef fukaranın zararına ve pek çoklarının nef'ine olan kırıclık muamelesi devam edecek midir? Bu kırıclığa karşı tedbir-i lâzime alınmış mıdır?”

4- Sosyal Konular

Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sırasında şehit olan askerlerin çocuklarının yetim yurtlarına yerleştirilmesi ve çalışma hayatında yaşanan bazı

26 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:6, s.86-87.

27 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:3, s.573.

28 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:29, s.408.

problemlere de Yusuf Akçura tarafından dikkat çekilmiştir.

Darüleytamlara alınan çocukların durumunu şu şekilde dile getirmiştir: “... mevcut yetimlerin ancak yüzde onu darüleytamlara alınmıştır. Bu yüzde on hangi mikyasa alınmıştır? Madem ki, bütçe fazlasına müsaade etmiyor, bundan sonra alınacaklar hakkında ne yolda bir mikyasa tutulacaktır? Bu tesadüfî midir, yoksa muayyen bir şey var mıdır? Yani mekteplere kabul için şart nedir?” şeklindeki sorusuna Millî Eğitim Bakanı Rıza Nur Bey, bu çocuklardan yetim olduğuna dair bir mazbata istediği ve bu şekilde yerleştirildiği şeklinde cevap vermiştir.^[29]

Çalışma hayatı ile ilgili tekliflerde de bulunmuştur. Buna göre 17 yaşını doldurmamış gençlerin çalıştırılmaması, genç kız ve kadınların gece vardiyalarında çalıştırılmaması, fabrikalarda ucuz işgücü olarak görülen 10-12 yaşlarındaki çocukların çalıştırılmasına son verilmesini istemiştir.^[30] Kanunda günde 8 saatten fazla çalışmak yasak olduğu halde kömür ocaklarında işçilerin 12 saat çalıştırıldığı, kanuna aykırı olarak 14-15 yaşındaki çocukların çalıştırıldığı ve ocaklardaki çalışma şartlarının sağlık standartlarına uymadığını ve işçilerin ocaktan çıktıktan sonra hasta olduklarını eleştirmiştir.^[31] Aradan 5 yıl geçtikten sonra bu konudaki eleştirilerini devam ettirmiştir.^[32] “Yer altı işi yer üstü işine nazaran daha ağır olduğundan yer altı mesai saatinin daha az olması icap eder. Bütün dünyanın kabul ettiği esas budur.”

Rumeli Demiryollarında çalışan Türk işçileri hakkında şirketin olumsuz tavrı da Yusuf Akçura tarafından eleştirilmiştir. 26 Kasım 1923 tarihinde bu konuda bir sözlü soru sormuş, 1 Aralık 1923 tarihli oturumda da bu konudaki görüşlerini geniş bir şekilde dile getirmiştir.^[33] “...grev olduğu senelerde, Rumeli Şimendifer Şirketi bir beyannâme neşretmiştir... filvaki bunlar (yani Türk işçiler) kumpanya hizmetine tayinlerini musirren niyaz ve istirham ve kendilerine dermiyan edilen şeraiti kemâl-i minnet ve şükran ile kabul eyedikten sonra kendilerini efradı meyanında kabul etmeye muvafakat eden bir ailenin rahat ve intizamını ihlale kalkışmak gibi muhalif-i âr ve sadakat ef'al ve harekâta (Fransızca kısmında: Hayasızlık ve namussuzluğa) cür'et eylemektedirler diyormuş... Eğer hakikaten neşrolmuşsa Mösyö Bakl'm ve sair çelebilerinin kulaklarını çekmek ve kendilerine Türk yurdunda para kazandıklarını söylemek icap eder.” Bu sözlerle Türkiye’de iş yapan yabancı şirketlerin, bünyelerinde çalıştırdıkları Türk işçileri hakkında yanlış düşünceler içerisinde olmalarını şiddetle eleştirmiş, para kazandıkları ülkenin insanlarına saygılı olmaları gerektiğinin bir defa daha hatırlatılmasını istemiştir.

29 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:1, s.456.

30 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:19, s.66-70.

31 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:15, s.553-555.

32 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:18, s.97-98.

33 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:3, s.693.

Ülke sathındaki memur dağılımının dengesiz olduğu hususu üzerinde ede durmuştur:^[34] “... memur meselesi hakikaten benim de nazar-ı dikkatimi celp etmiştir ki memurlar gayri mütenasip surette fazladır. Garp vilâyetleri müntehası İstanbul olarak alacak olursak oralarda memurlar mütekâsiftirler. Orada memurlar çoktur. Şarka doğru gidecek olursak, oralarda memurlar eksilir. Keza memurların fennî olan kısımları; sıhhiye memuru, baytar memuru azdır. Oraların ihtiyacına yetişmez fakat umumî, herkesin yapabileceği memuriyetlere gelince fazladır, memurlardan tasarruf etmek lâzımdır.” Bu ifadelerden de hareketle, geçmişî bütünüyle değerlendirebilen Yusuf Akçura gibi aydınlar, millî devletlerin teşekkülünde vazgeçilmez unsurlar olan sosyal müesseselerin yeniden şekillenmesine hizmet etmişlerdir. Onlar zaman içinde kazandığımız değerlere sahip çıkarak yeniliklere yönelmiş, millet adına fedakârlığa daima hazır olmuş, değer hükümlerimizi hareket noktası olarak almış ve içinde yaşanılan zaman dilimini gözden uzak tutmadan onları yorumlamışlardır.^[35]

5- Basın Hürriyeti

Bu konudaki görüşlerini 20 Mart 1930 tarihli oturumda şu cümlelerle açıklamıştır:^[36] “Gazeteler kendi yağı ile kendileri kavruldukça tamamen hürdürler. Fakat biz bugün bu kanunu kabul etmekle milletin parasından bir kısmını onlara yardım olarak vereceğiz. Gazetelerin kendileri bir hayırdır. Okumak yazmak öğretiyorlar, merak ettiriyorlar ve bazı malûmat da veriyorlar... Madem ki devlet bütçesinden para veriyoruz, o halde gazeteci arkadaşlarımızdan ricadan ziyade bir temenniye-tımız vardır. Yazdıkları şeyler, umumun menfaatine azamî nafi olabilsin... bilhassa harflerin değişmesi münasebetiyle muavenet edelim diyoruz... arkadaşlarımızdan rica ve hattâ bir dereceye kadar milletin parasını verdiğimiz için o münasebetle talep ederiz ki sahipleri gazetelerini biraz daha diğer memleketler gibi umumî menfaati hususî menfaate galip gelecek bir tarzda çıkarmak lütfunda bulunsunlar.”

6- Türkçenin Yaygınlaştırılması

Yusuf Akçura'nın bu konuda 3 oturumda görüşlerini açıkladığı görülmektedir. Bunlardan ilki 31 Aralık 1923 tarihinde “Bilumum şirketlerde Türk Lisanının istimaline dair teklif-i kanuni” münasebetiyle yaptığı bir konuşmadır. Bu konuşmada anonim şirketlerin, hükümetin kontrolü altına alınması için çeşitli evrak ve esas defterlerindeki yazıların Türkçe yazılmasının teşvik edilmesini istemiştir. Ayrıca İzmir'deki tren biletleri üzerindeki yazıların Türkçe olmadığı ve bunların da düzel-

34 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:6, s.349.

35 Şerif Aktaş, “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı-III: Mehmed Âkif Ersoy”, *Türkiye Günlüğü*, (Mayıs-Haziran 1996), s.33.

36 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:17, s.21.

tilmesini istemiştir.^[37]

İkinci olarak Belediye Vergi ve Resimleri hakkındaki kanun layihası münasebetiyle yaptığı bir konuşmada dükkânlardaki sahibinin ismini ve sattığı ürünleri tanıtan tabelâların mutlaka Türkçe yazılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Eğer yabancı dilde de yazılar yazılacaksa bunun, Türkçe tabelâlardan alınan vergilerden daha fazla bir vergiye bağlanması gerektiğini ifade etmiştir.^[38]

Üçüncü olarak da 18 Nisan 1929 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi oturumunda kanun metinleri hazırlanırken öz Türkçe kelimelerin kullanılması olmuştur.^[39]

Bu konu ile ilgili başka bir teklifi de Cumhuriyeti temsil eden bir devlet arması tespit edilerek madenî paraların üzerine bu armanın konulmasını teklif etmiştir.^[40]

7- Hafta Tatili Konusu

29 Aralık 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda “*Hafta Tatili hakkında kanunu*”nun görüşmeleri yapılmıştır. Buna göre on bin veya onbinden fazla nüfusu haiz şehirlerde alelumum fabrika, imalâthane, tezgâh, dükkân, mağaza, yazıhane, sınaî ve ticarî bilumum müessesat ve tevabiin haftada bir gün tatil-i faaliyet etmesi mecburidir. Tatil günleri yirmi dört saatten dün (aşağı) olmamak üzere Cuma günüdür.^[41] Bu kanunun görüşmeleri sırasında söz alan Yusuf Akçura Bey, “*Ahalisinin ekseriyet-i azîme ve kahiresi Türk ve Müslüman olan bir memlekette, memleketimizde Cuma gününün hafta tatili addolunması mahz-ı adalet nokta-i nazarından icap eder.*” sözleriyle bu teklife destek olmuştur.^[42] Ancak daha sonra hafta tatili Cuma gününden Pazar gününe alınmıştır. Bu konudaki düzenleme, 27 Mayıs 1935 tarih ve 2739 sayılı kanunla yapılmıştır. Bu kanunun 3. Maddesinde “*Cuma*” günü gösterilen hafta tatili, “*Pazar*” olarak değiştirilmiştir.^[43]

8- Diğer Konular

Yusuf Akçura, farklı tarihlerde çeşitli konulardaki görüşlerini açıklamıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

37 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.573-576.

38 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:6, s.62-63.

39 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:10, s.69.

40 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.394.

41 *Resmî Cerîde*, 21.01.1924, Sayı:54, s. 1.

42 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.606.

43 T.C. *Resmî Gazete*, 01.06.1935, Sayı:30147, s.5262.

Hilâfet kaldırılıncaya kadar geçen yıllarda, bütçelerde Osmanlı Hanedanı Tahsisatı gündeme geldiği zaman, bu hususu eleştiren görüşler ifade etmiştir:^[44] *“Zat-ı Hilâfetpenahî ve Hanedan Tahsisatı deniliyor... Hanedan denilerek, bilmiyorum erkek ve kadın kaç kişi para alacaklar? Bu adamlar, damatlar ve sairelerle beraber oldukça büyük bir küme teşkil eder. Bunlar tufeylilerdir. Ve bunları böyle iş görmeksizin beslemek, kendilerine zarar vermek demektir. Bunlar gürbüz adamlar, iyi yemek yemişler ve maruf bir aileden gelmiş adamlardır. Böyle bunları bir nevi sadakacılığa indirmek hiçbir vakit iyi bir şey değildir. Bunları eski zamanların hocaları, hacıları gibi besleyip oturtmaktansa bunlar millet içinde bir iş görsünler, herkes gibi kazansınlar ve sailerinin mukabilini yesinler ki, kendileri için de âr olan millet sadakasıyla geçinmesinler. Bahusus düşünsünler ki, bu adamları ferih ve fahur saraylarında işsiz güçsüz belki zevk ve sefahatte geçindiren çiftçidir. Binaenaleyh kendilerine verilen paranın menbaı zavallı çiftçi, fakir köylü, ameledir. Böyle olunca zannediyorum ki, hanedan-ı hilâfetin bizce o mutasavver, manevî faydası olan kısm ı mahsusundan başkalarını beslemek lüzum u gayri varittir.”* Bundan bir yıl sonra 25 Şubat 1924 tarihinde *“Hanedan-ı Hilâfete tahsisat vermek fasılları tamamen esasatımıza, fırkamızın esasına, Cumhuriyetimizin temellerine mugayir şeylerdir”* diyerek bu konudaki eleştirilerini sürdürmüştür.^[45]

Diplomasız kimselere doktorluk yaptırılması da eleştirdiği başka bir konu olmuştur:^[46] *“Türkiye Cumhuriyeti dahilinde tababeti icra ve herhangi bir surette olursa olsun hasta tedavi edebilmek için Türkiye Darülfünunu'nun Tıp Fakültesi'nden diploma sahibi olmak ve Türk bulunmak şarttır. ... Şimdi her ne olursa olsun bence çok iyi olan esasa mühim gedikler açılmıştır ki, bu gediklerin biri de budur. Burada diploması olmayanlara... mazideki tedavilerinde noksanları dahi görülmüş olanlara böyle açılmış bir kapı bırakmamalı.”*

Bedelli askerliğe karşı olduğunu da şu sözlerle dile getirmiştir:^[47] *“Bu şerefli işten para ile kurtulmak demek, bizim pek de mantığımızın kabul edeceği bir şekil değildir.”*

Bunlardan başka Haliç'in temizlenmesi gerektiği^[48], ürüne zarar verdiği için yaban domuzlarının ıtlaf edilmesi gerektiği^[49], zahire darlığını önlemek için ihracatı men etmek ve ürün stok yapmak gerektiği^[50] ve nihayet asrı bir devlet, ilmi bir devlet olmak için İktisat, Maarif ve Nafia Vekilliklerine önem verilmesi, bütçeden

44 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:2, s.292.

45 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:6, s.346.

46 TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:3, s.69. Bu husus, Gafar Demir; a.g.e., s.120'de de işlenmiştir.

47 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:10, s.69.

48 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:24, s.70. Bu husus, Gafar Demir; a.g.e., s.121'de şekilde işlenmiştir.

49 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:4, s.477-478.

50 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:12, s.234.

de bu bakanlıklara daha fazla ödenek verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.^[51]

SONUÇ

Millete vücut veren değerleri yığın halindeki malzeme içinden çıkararak işleyen ve bizde Türk tarihine bu dikkatle bakan şu önemli isimleri zikredebiliriz. Bunlar Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Yusuf Akçura ve nihayet Mustafa Kemal Atatürk'tür. Türk modernleşmesine şekil veren ve isimlerini zikrettiklerimizle birlikte diğer Türk aydınları, birbirlerinden farklı sahalara dikkatlerini yöneltmişler fakat aynı ihtiyaca cevap aramışlar ve aynı millî duruş ve duyuş tarzı etrafında birleşerek değişimi yönlendirmişlerdir. Bu değişimin adı modern Türkiye Cumhuriyetidir.

Yusuf Akçura, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önde gelen siyaset ve ilim adamlarından biridir. Rusya'dan Türkiye'ye uzanan bir hayatın askerlik, siyaset ve akademik boyutları dikkat çekmektedir. Kendi yazdığı eserlerde ve kendisi hakkında diğer akademisyenler tarafından yazılan eserlerde, Yusuf Akçura'nın bu konulardaki görüşleri ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Bunların dışında çok yönlü bir aydın olarak Yusuf Akçura'nın günlük hayatın çeşitli alanlarında da görüşlerini açıkladığı görülmektedir. Özellikle milletvekili olduğu dönemlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde yaptığı konuşmalarda ekonomi, sosyal konular, basın hürriyeti, Türkçenin yaygınlaştırılması, hafta tatili ve diğer konularda düşüncelerini açıklamıştır. Genellikle günlük hayata dair olan bu konular, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi taranarak yazılmıştır. Böylece Yusuf Akçura'nın siyasetçi ve akademisyen olarak yazdığı eserlerin yanında diğer konulardaki görüşleri de gün yüzüne çıkartılarak hem Yusuf Akçura'nın entelektüel boyutuna, hem de kendisi hakkındaki eserlere ilâve yapılarak literatüre katkıda bulunulmuştur.

KAYNAKLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem)*, Cilt:1, Ankara, 1961.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:2, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:3, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:4, Ankara, 1968.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:6, Ankara, 1968.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:8, Ankara, 1975.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:10, Ankara, 1975.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:12, Ankara, 1975.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:14, Ankara, 1976.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), Cilt:15, Ankara, 1976.

51 TBMM ZC (2. Dönem), Cilt:2, s.291.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (2. Dönem), Cilt:19, Ankara, 1977.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (2. Dönem), Cilt:24, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (2. Dönem), Cilt:29, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:3, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:7, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:9, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:10, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:18, Ankara.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (3. Dönem), Cilt:19, Ankara.

Resmî Yayınlar

Resmî Ceride, 21.01.1924, Sayı:54.
T.C.Resmî Gazete, 01.06.1935, Sayı:30147.

Diğer Eserler

AKTAŞ, Şerif; "Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı-III: Mehmed Âkif Ersoy", *Türkiye Günlüğü*, (Mayıs-Haziran 1996), s. 32-39.
BERKES, Niyazi, *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.
BİÇER, Çağdaş; *Yusuf Akçura'nın Tarihçiliği ve Tarih Öğretimi Üzerine Görüşleri*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018.
ÇAYCI, Abdurrahman; "Atatürk ve Çağdaşlaşma", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, A.A.M. Yay, Ankara, 1992, s. 47-62.
DEMİR, Gafar; *Yusuf Akçura'nın TBMM'deki Faaliyetleri (1923-1935)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
DENİZ, Filiz; *Yusuf Akçura, Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
EVSİLE, Mehmet; "Prof. Dr. Osman Turan'ın 10. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri", *Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan*, Ankara 2019, s. 491-501.
KAT, Gürhan; *Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve T.B.M.M.'deki Çalışmaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
SAFA, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, TTK, Ankara 1988.
ŞENOĞLU, Kemâl; *Cumhuriyet Dönemi Fikir Hayatında Yusuf Akçura'nın Yeri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

